

Om demokratibegreppet

Zoon politikon – ”det samhälleliga djuret” – var **Aristoteles** bestämning av människans väsen. Han uppfattade människan som ett djur som uppfyller sin bestämning i gemenskapen. I denna definition ligger ett motsatsförhållande mellan ett djur och gemenskapen, mellan det enskilda djuret och det kollektiv som gemenskapen utgör. Sedan detta motsatsförhållande identifierats, har den västerländska politiska filosofin brottats med att lösa upp det, att på något sätt finna ett styrelseskick som förenar båda. Någon problemfri lösning är icke i sikte.

Det system som tills vidare bäst lyckats förena dessa oförenligheter är demokratin. Demokratins utmärkande drag i detta hänseende är anspråket att alla berörda skall kunna vara delaktiga i alla beslut som på något sätt berör dem. Genom yttrandefriheten garanteras alla möjligheten att ge sin mening till känna och att försöka värva anhängare. Slutpunkten är en omröstning, där majoritetens åsikt identifieras och beslut i enlighet med denna fattas. Minoriteten förväntas acceptera att den inte kan påtvinga flertalet sin åsikt och därför foga sig i beslutet. Åtminstone i länder där beslut aldrig är helt slutgiltiga, utan där nya beslut i samma fråga kan fattas och alltså majoriteterna förändras över tid, har detta visat sig fungera. Demokratier visar historiskt en långt större förmåga att desarmera sociala spänningar än diktaturer. Demokratier fungerar.

Men något har hänt med demokratibegreppet. Det har förändrats.

Istället för att utgöra en formell procedur genom vilken sociala spänningar skall minskas, har begreppet fått materiellt innehåll. Först smugglades de mänskliga rättigheterna in i demokratibegreppet, som om den garanterade äganderätten hade något med ett politiskt styrelseskick att göra. Numera påstår många grupper att just deras specifika intressen omfattas av demokratibegreppet: miljömedvetenhet, feminism, tolerans mot främlingar, allt detta påstås ingå i demokratibegreppet. Men det slutar icke med dessa universella intressen: offentlighet enligt den nordiska modellen, barnledighet enligt den svenska modellen, allt fler specifika företeelse i just den stat där den talande hör hemma påstås plötsligt utgöra en omistlig del av demokratin.

I vissa fall är sådana påståenden uppenbart absurda. Om det utgör ett tecken på en sann demokrati att folkets företrädare samlas i en enda parlamentarisk kammare, är flertalet västeuropeiska stater och USA inga demokratier. Om den nordiska offentlighetsprincipen utgör en omistlig del av demokratin, är knappt någon stat utanför Norden någon demokrati. Talet om demokrati blir ett kamouflage för nationalism av den mera trångsynta sorten.

Även de bredare spörsmålen som packas in i demokratibegreppet – feminismen, miljömedvetenhet med mera – utgör dock i slutändan trojanska hästar. Istället för att behöva argumentera varför social utjämning mellan könen och tolerans mot andra är önskvärda, använder man det positivt laddade demokratibegreppet för att stämpla meningsmotståndare till icke-demokrater och därmed göra det socialt svårt för dem att ens yttra sin åsikt. Under demokratins toleranta flagga strävar i grunden intoleranta grupper mot förbud mot att andras uppfattningar yttras.

Begreppens renhet får aldrig bli ett syfte i sig. När dock orena begrepp skadar den ömsesidiga förståelsen, är det dags att rensa i rabatten. Det materiella demokratibegreppet är enligt min mening skadligt, eftersom det stävjar den debatt som är nödvändig för en levande demokrati. Det vore väl om vi åter kunde besinna oss den rika flora av andra begrepp som förvisso icke så lätt kan skiljas från demokratibegreppet, men som bidrar till klarheten i debatten.

Rättsstatlighet är ett sådant begrepp. Ett visst sätt att hantera lagstiftning i myndigheterna är i sig inget tecken på demokrati, utan på rättsstatlighet. Andra sådana begrepp är liberalism och socialism. Huruvida man i människans klivenhet ger individen eller kollektivet företräde är inget kännetecken genom vilket man skiljer en sann från en falsk demokrat. De mänskliga rättigheterna är en specifik västerländsk reaktion på ett specifikt västerländskt krig, inte demokratins själva kärna.

Men även kniviga spörsmål mellan generationerna såsom miljön och det finansiella skuldberget hör hit. Att ge de levande företräde före de ännu icke födda är icke odemokratiskt i sig. Alla demokratier måste avgränsa kretsen av röstberättigade.

Men även kniviga spörsmål mellan generationerna såsom miljön och det finansiella skuldberget hör hit. Att ge de levande företräde före de ännu icke födda är icke odemokratiskt i sig. Alla demokratier måste avgränsa kretsen av röstberättigade.

Ett minimalistiskt demokratibegrepp är kanske torrt, tråkigt och trångsynt. Om vi skall förstå varandra och ge varandra utrymme för att ventilera våra åsikter, förefaller det dock i tilltagande mån vara nödvändigt att återgå till ett sådant begrepp. Endast då kan konservativa, liberaler och socialister, industariella och miljöaktivister, internationalister och nationalisterna mötas utan att behöva känna sig hotade av motparten.

Endast då fungerar den demokrati som vi alla säger oss värna om, denna förening av individ och kollektiv.

Jakob Heidbrink är juris doktor och verksam som lektor vid Internationella handelshögskolan i Jönköping.